
RAPORT KOŃCOWY PODSUMOWUJĄCY PROJEKT „PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY RÓWIEŚNICZEJ – REALIZACJA PROJEKTÓW EDUKACYJNYCH W LUBINIE I BOLESŁAWCU”

PROJEKT REALIZOWANY PRZEZ
FUNDACJĘ WSPIERANIA KULTURY RUCHU OCELOT



ZADANIE DOFINANSOWANE Z BUDŻETU PAŃSTWA
W RAMACH ŚRODKÓW MINISTERSTWA EDUKACJI NARODOWEJ
W OBSZARZE ZADAŃ Z ZAKRESU ZDROWIA PUBLICZNEGO
(DOTACJA CELOWA W RAMACH NARODOWEGO PROGRAMU
ZDROWIA NA LATA 2021-2025).



Ministerstwo
Edukacji Narodowej

1. Wprowadzenie: Kontekst i cele projektu

Rosnący problem przemocy rówieśniczej, w tym jej cyfrowego oblicza, stanowi jedno z kluczowych wyzwań dla współczesnego systemu edukacji. Agresja fizyczna, wykluczenie relacyjne i hejt w Internecie to zjawiska, które destrukcyjnie wpływają na dobrostan psychiczny dzieci i młodzieży. Projekt „Przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej – realizacja projektów edukacyjnych w Lubinie i Bolesławcu”, realizowany przez Fundację Wspierania Kultury Ruchu Ocelot, jest bezpośrednią odpowiedzią na te zagrożenia. Realizacja projektu w Lubinie i Bolesławcu była odpowiedzią na wyraźnie sygnalizowaną przez szkoły i samorządy potrzebę wzmocnienia działań profilaktycznych w obszarze zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Potwierdzeniem tego może być fakt objęcia projektu honorowym patronatem zarówno przez Prezydenta Bolesławca, jak i Prezydenta Lubina.

Głównym celem projektu było wsparcie uczniów, nauczycieli oraz rodziców w skutecznym przeciwdziałaniu zjawiskom przemocy rówieśniczej, w tym cyberprzemocy poprzez identyfikację, upowszechnienie i promocję skutecznych praktyk przeciwdziałania przemocy rówieśniczej oraz budowanie empatycznego i bezpiecznego klimatu szkolnego.

Projekt ten był kompleksowym przedsięwzięciem edukacyjnym i profilaktycznym, które miało na celu przede wszystkim skupienie się na działaniach profilaktycznych, aby zapobiegać tragediom, a nie tylko na nie reagować.

Realizacja tego celu odbywała się poprzez identyfikację, upowszechnienie i promocję skutecznych praktyk przeciwdziałania przemocy rówieśniczej oraz budowania empatycznego i bezpiecznego klimatu szkolnego. Trwałym efektem realizacji projektu było stworzenie bazy wiedzy i narzędzi, które będą mogły być wykorzystywane w pracy wychowawczej w kolejnych latach, zapewniając trwałe wsparcie samorządom i szkołom.

Projekt miał za zadanie przyczynić się do osiągnięcia następujących kluczowych rezultatów:

- zwiększenie poczucia bezpieczeństwa i poprawę samopoczucia uczniów;
- wyposażenie nauczycieli i pedagogów w praktyczne narzędzia do pracy z dziećmi i młodzieżą;
- zwiększenie kompetencji rodziców w zakresie reagowania na przemoc i cyberprzemoc;
- stworzenie materiałów edukacyjnych i filmów dostępnych publicznie, które będą miały charakter trwałego wsparcia.

Projekt miał charakter systemowy i długofalowy, dążąc do stworzenia bazy wiedzy i narzędzi, które będą dostępne także po jego zakończeniu, wpisując się tym samym w działania na rzecz zdrowia publicznego i profilaktyki zachowań ryzykownych.

Niniejszy raport ma na celu podsumowanie kluczowych działań zrealizowanych w ramach projektu oraz wykazanie osiągnięcia założonych rezultatów, ma on charakter analityczno-ekspercki i został opracowany na podstawie analizy dobrych praktyk oraz wniosków z debat eksperckich. Nie stanowi badania naukowego, lecz opracowanie wspierające działania systemowe w obszarze profilaktyki przemocy rówieśniczej. Stanowi on analityczną podstawę do wdrożenia systemowych zmian, prezentując zweryfikowane w praktyce strategie i rekomendacje kluczowe dla budowania kultury bezpieczeństwa w oświacie.

Raport został przygotowany z myślą o wykorzystaniu przez instytucje publiczne, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły oraz podmioty realizujące działania profilaktyczne w obszarze przeciwdziałania przemocy rówieśniczej.

1.1. Ramy organizacyjne i finansowe

Kluczowe informacje dotyczące formalnych ram projektu przedstawiają się następująco:

- **Tytuł projektu:** „Przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej – realizacja projektów edukacyjnych w Lubinie i Bolesławcu”.
- **Realizator:** Fundacja Wspierania Kultury Ruchu "OCELOT".
- **Okres realizacji:** Od 29 października 2025 r. (data podpisania umowy) do 31 grudnia 2025 r.
- **Finansowanie:** Projekt finansowany ze środków budżetu państwa w ramach Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021-2025, przekazanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Całkowita wartość zadania wyniosła 76 800 PLN, z czego kwota dofinansowania to 74 000 PLN.

2. Dwumodułowa struktura projektu

Strategia projektu opierała się na dwumodułowej strukturze, która w sposób komplementarny łączyła upowszechnianie istniejących, sprawdzonych rozwiązań (dobre praktyki) z generowaniem nowej, pogłębionej wiedzy (debaty eksperckie, broszury, raport). Takie podejście pozwoliło z jednej strony docenić i wykorzystać potencjał już realizowanych w szkołach inicjatyw, a z drugiej – stworzyć przestrzeń do strategicznej refleksji nad kierunkami dalszych działań profilaktycznych.

2.1. Moduł I: Identyfikacja i wybór dobrych praktyk

Pierwszy moduł projektu koncentrował się na zebraniu i ocenie inicjatyw profilaktycznych realizowanych w lokalnych środowiskach szkolnych. Nabór dobrych praktyk trwał od 10 do 28 listopada 2025 r. i był skierowany do szkół podstawowych i ponadpodstawowych z terenu Lubina i Bolesławca, a ostatecznie wzięły w nim udział wyłącznie placówki podstawowe z obu miast. O naborze dobrych praktyk informowano zarówno na stronie internetowej Fundacji i na jej profilach w mediach społecznościowych, jak i poprzez mailing wysyłany do szkół przez zaangażowane w projekt jednostki samorządu terytorialnego.

Zgłoszenia były oceniane przez komisję ekspercką, co gwarantowało wysoki poziom merytoryczny selekcji. W jej skład weszły:

dr Dorota Domińska-Werbel - doktor psychologii, wykładowczyni Collegium Witelona w Legnicy oraz dyrektor Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Jaworze. Specjalizuje się w psychologii osobowości, psychologii rozwojowej i poradnictwie, łącząc wieloletnie doświadczenie praktyczne z działalnością naukową. Jest autorką licznych publikacji naukowych w kraju i za granicą dotyczących rozwoju człowieka, funkcjonowania osobowości oraz praktyki poradnictwa psychologicznego. Od lat aktywnie działa na rzecz podnoszenia jakości wsparcia psychologiczno-pedagogicznego w Polsce.

Marta Smolińska - psychoterapeutka, akredytowana coachka Izby Coachingu, superwizorka, trenerka, wykładowczyni związana z Uniwersytetem Merito we Wrocławiu. Uczyła się od nauczycieli z Polski i z zagranicy. Przez wiele lat związana z systemem oświaty. Kształciła kadry pomocy społecznej, w tym w zakresie metod projektowych i rozwijania umiejętności interpersonalnych, dyplomowany pracownik socjalny. Prowadzi szkolenia dla rad pedagogicznych w Polsce i Irlandii.

Zespół ekspertów zaangażowanych w ten etap realizacji projektu został uzupełniony o Patrycję Franię, która uczestniczyła w opracowaniu dodatkowych rekomendacji i komentarzy do broszury opisującej wybrane praktyki.

Patrycja Frania to psychoterapeutka, trenerka antydyskryminacyjna i coachka. Pracuje z młodzieżą i młodymi dorosłymi po próbach samobójczych i samookaleczeniach, z doświadczeniami traumy i PTSD, historiami przemocy i wykluczenia oraz z osobami neuroróżnorodnymi. Szkoliła się od specjalistów i w ośrodkach z m.in. Polski, Kanady, Brazylii, Izraela, Niemiec i Albanii. Jest autorką projektów profilaktycznych i wsparciowych dla dzieci, młodzieży, rodziców i nauczycieli.

Zgodnie z regulaminem projektu (dostępnym m.in. na stronie Fundacji - [link](#)), komisja oceniała zgłoszone praktyki na podstawie pięciu kluczowych kryteriów:

1. Adekwatność: zgodność z celami projektu.
2. Skuteczność: realny i udokumentowany wpływ na społeczność szkolną.
3. Innowacyjność: oryginalność podejścia i wykorzystanie nowoczesnych metod pracy.
4. Możliwość upowszechnienia: potencjał do wdrożenia w innych placówkach.
5. Zaangażowanie społeczności: udział uczniów, nauczycieli i rodziców.

Założeniem było wyłonienie praktyk, które są nie tylko skuteczne, ale także innowacyjne i możliwe do wdrożenia w innych szkołach.

2.1.1. Podsumowanie nadesłanych dobrych praktyk

Nabór dobrych praktyk trwał od 10 do 28 listopada 2025 roku (elektronicznie pod adresem e-mail: projekty@ocelot-foundation.com).

Wybrane dobre praktyki komisja ekspercka pogrupowała w dwie główne kategorie: dobre praktyki skierowane do uczniów i praktyki skierowane do rodziców.

Praktyki skierowane do uczniów komisja podzieliła dodatkowo na podgrupy:

- Praktyki mające na celu poprawę klimatu szkoły / placówki, poprawę samopoczucia dobrostanu psychicznego uczniów i uczennic.
- Praktyki mające na celu poprawę relacji rówieśniczych i wsparcie rówieśnicze
- Praktyki mające na celu rozwijanie umiejętności strategii radzenia sobie z emocjami
- Projekty mające na celu zapobieganie stygmatyzacji i dyskryminacji
- Projekty mające na celu eliminację hejtu, w tym w Internecie, i innych negatywnych zachowań w szkole i placówce

I. DOBRE PRAKTYKI SKIEROWANE DO UCZNIÓW

Praktyki mające na celu poprawę klimatu szkoły / placówki, poprawę samopoczucia dobrostanu psychicznego uczniów i uczennic.

- **Atrakcyjna przerwa**- Wspieranie koncentracji i dobrostanu uczniów poprzez formy relaksacyjne i twórcze (origami, kącik artystyczno-geometryczny), integracja zespołów klasowych oraz budowanie pozytywnej atmosfery w szkole - Szkoła Podstawowa nr 1 w Lubinie
- **„Polubić szkołę? Czemu Nie!”** - wycieczki szkolne - Szkoła Podstawowa nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Lubinie
- **Piknik rodzinny** - Szkoła Podstawowa nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Lubinie
- **Szkolna grupa turystyczno - profilaktyczna** - Szkoła Podstawowa nr 5 w Lubinie
- **Cykle zajęć edukacyjnych i warsztatów:** Regularne zajęcia z psychologiem, pedagogiem i pedagogiem specjalnym, Współpraca z Dolnośląskim Centrum Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży w Lubinie (Warsztaty), Zajęcia w oparciu o elementy programu „Spójrz inaczej” - Szkoła Podstawowa nr 7 - Szkoła Sportowa w Lubinie
- **Cykl działań na rzecz samorządności i integracji:** Strefy relaksu i wyciszenia, Dzień samorządności „Razem możemy więcej”, Dni tematyczne: Dzień Sportu, Festiwal Talentów, kiermasze, Program integracyjny „Razem możemy więcej”. Warsztaty teatralne i szkolne koło artystyczne, Międzynarodowy Dzień Praw Dziecka, „Dzień bez plecaka”, „Tydzień Życzliwości i Uważności” - Szkoła Podstawowa nr 7 - Szkoła Sportowa w Lubinie
- **Szkolna akcja profilaktyczna „Popołudnie w szkole”** - Szkoła Podstawowa nr 10 im. gen. Władysława Sikorskiego w Lubinie
- **„Happy Joga”** (ćwiczenia relaksacyjne, wyciszające z elementami Mindfulness) - Szkoła Podstawowa nr 10 im. gen. Władysława Sikorskiego w Lubinie (świetlica)
- **Tygodnie tematyczne w szkole** - Szkoła Podstawowa nr 10 im. gen. Władysława Sikorskiego w Lubinie
- **Dzień Tolerancji, Program adaptacyjny dla klas pierwszych** - Szkoła Podstawowa nr 12 im. Czesława Niemena w Lubinie
- **Akademia Dobrej Energii** - cykliczne lekcje wychowania fizycznego w klasach II-III polegające na budowaniu dobrostanu w oparciu o 3 filary: budowanie kompetencji w zakresie emocji, dbania o ciało oraz komunikacji, w tym cyfrowej - Szkoła Podstawowa nr 1 w Bolesławcu im. Janusza Kusocińskiego
- **Ogólnopolski Tydzień Szczęścia** - cyklicznie organizowany na początku roku szkolnego tygodnia związanego z budowaniem m.in. kompetencji społecznych i dobrostanu - Szkoła Podstawowa nr 1 w Bolesławcu im. Janusza Kusocińskiego
- **Felinoterapia - jedna z metod zooterapii** - Szkoła Podstawowa nr 1 w Bolesławcu im. Janusza Kusocińskiego

Praktyki mające na celu poprawę relacji rówieśniczych i wsparcie rówieśnicze

- **Cykl warsztatów budujących relacje i poprawiających komunikację:** Rozwijanie umiejętności strategii radzenia sobie z emocjami: „Słowa, które budują. Moc pozytywnej komunikacji” (warsztaty – psycholog Psychosfery), „Inny nie znaczy gorszy, uczymy się być tolerancyjnym” (warsztaty – psycholog z Poradni Psychologiczno- Pedagogicznej w Lubinie), „Jak skutecznie się komunikować z innymi” (warsztaty) „Každy inny. Wszyscy równi – neuroróżnorodność” (warsztaty – psycholog Psychosfery), „Jak się komunikować” (warsztaty – mediacje – poprowadził mediator sądowy, trener TUS), „Depresja i zaburzenia osobowości” (zajęcia zorganizowane przez Instytut Psychoedukacji i Medycyny Stylu Życia), „Jak się komunikować” (warsztaty – mediacje – poprowadził mediator sądowy, trener TUS), „Pierwsza pomoc psychologiczna” (warsztaty – psycholog z Poradni Psychologiczno- Pedagogicznej w Lubinie), „Iskra odporności” (warsztaty) – Szkoła Podstawowa nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Lubinie
- **Warsztaty „Jak mówić, żeby się rozumieć”** – Szkoła Podstawowa nr 12 im. Czesława Niemena w Lubinie
- **Projekt „Nasza Klasa”** (projekty klasowe, konkurs) – Szkoła Podstawowa Nr 2 im. Orła Białego w Bolesławcu

Praktyki mające na celu rozwijanie umiejętności strategii radzenia sobie z emocjami

- **Kultura i Szacunek Tworzą Dobry Wizerunek** – Celem głównym projektu jest zapobieganie agresji słownej, kształtowanie kultury osobistej, w tym kultury języka – Szkoła Podstawowa nr 1 w Lubinie
- **Cykl zajęć i warsztatów wspierających zdrowie psychiczne i radzenie sobie z emocjami:** „Jak radzić sobie ze stresem” (warsztaty – psycholog z Poradni Psychologiczno- Pedagogicznej w Lubinie), „Młode Głowy” – Realizacja programu profilaktycznego – Szkoła Podstawowa nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Lubinie
- **Zajęcia i warsztaty wspierające zdrowie psychiczne i umiejętności społeczne:** „Przyjaciele Zippiego” – międzynarodowy program promocji zdrowia psychicznego, Wypracowanie kontraktów klasowych, Warsztaty „Empatia w praktyce”, Zajęcia rozwijające kompetencje emocjonalno – społeczne – Szkoła Podstawowa nr 7 – Szkoła Sportowa w Lubinie
- **„Godzina dla Młodych Głównych”** – świadomości uczniów na temat zdrowia psychicznego, naukę rozpoznawania emocji, stawiania granic oraz skutecznej komunikacji – Szkoła Podstawowa nr 8 w Lubinie

- **„Niebieska Skrzyneczka” – Wsparcie emocjonalne dla uczniów** - działanie to ma na celu stworzenie przestrzeni, w której uczniowie mogą anonimowo zgłaszać swoje problemy emocjonalne, potrzeby wsparcia lub sytuacje, które wymagają interwencji - Szkoła Podstawowa nr 8 w Lubinie
- **“Dopamina” i “Dopamina - porozmawiajmy o relacjach”** - celem programu było zwiększenie świadomości młodzieży na temat mechanizmów dopaminowych, ich wpływu na relacje rówieśnicze oraz zachowania online i offline - Szkoła Podstawowa nr 8 w Lubinie
- **Dobe Self-Esteem** - międzynarodowy projekt mający na celu zwiększenie kompetencji uczniów w obszarze inter- i intrapersonalnych w obszarach Poznawczym, emocjonalnym, motywacyjnym oraz behawioralnym - Szkoła Podstawowa nr 1 w Bolesławcu im. Janusza Kusocińskiego
- **WspieraMy Relacje** - wykorzystywanie i propagowanie zestawu scenariuszy mających na celu budowanie oraz integrowanie zespołów klasowych, a także podnoszenie rezyliencji, wspieranie empatii oraz uczenie rówieśniczego wsparcia - Szkoła Podstawowa nr 1 w Bolesławcu im. Janusza Kusocińskiego
- **Sala Doświadczeń Świata wg Snoezelen** - skuteczne narzędzie w pracy z agresją- Szkoła Podstawowa nr 1 w Bolesławcu im. Janusza Kusocińskiego

Praktyki mające na celu zapobieganie stygmatyzacji i dyskryminacji

- **Międzykulturowy Dzień Tolerancji – Różni Nas Wiele, Łączy Nas Jedyńka** - Szkoła Podstawowa nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi im. Marii Skłodowskiej - Curie w Lubinie
- **Międzynarodowy Dzień Godności Osób z Niepełnosprawnościami „Każdy inny, wszyscy równi”** - Szkoła Podstawowa nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi im. Marii Skłodowskiej - Curie w Lubinie
- **Międzykulturowy Dzień Tańca** - Integracja społeczności szkolnej – stworzenie przestrzeni do wspólnego działania uczniów o zróżnicowanych możliwościach i potrzebach edukacyjnych - Szkoła Podstawowa nr 1 w Lubinie
- **Pokazy Talentów i Pasji** - Wzmacnianie atmosfery akceptacji i bezpieczeństwa, w której każdy uczeń może czuć się wyjątkowy- Szkoła Podstawowa nr 1 w Lubinie

Praktyki mające na celu eliminację hejtu, w tym w Internecie, i innych negatywnych zachowań w szkole i placówce

- **Aplikacja Czat Zaufania #PSST** – Szkoła Podstawowa Zielona Szkoła w Lubinie
- **Pogotowie Mediacyjne** – Szkoła Podstawowa Zielona Szkoła w Lubinie (mediatorem psycholog szkolny)
- **„Linia Nadziei” szkolny spot o Telefonie Zaufania** – Szkoła Podstawowa Zielona Szkoła w Lubinie

- **„Most Porozumienia”** – warsztaty dla uczniów, nauczycieli i rodziców (prowadzone przez zewnętrznego eksperta) – Szkoła Podstawowa Zielona Szkoła w Lubinie
- **Ogólnopolska Kampania Dzieciństwo bez Przemocy. Międzynarodowy Dzień Dziecka** - Szkoła Podstawowa nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi im. Marii Skłodowskiej - Curie w Lubinie
- **Dziecięcy Telefon Zaufania działający przy Rzeczniku Praw Dziecka w Warszawie** – spotkanie online z psychologiem DTZ - - Szkoła Podstawowa nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Lubinie
- **Warsztaty profilaktyczne w zakresie cyberprzemocy i przemocy**, w tym prowadzone przez zaproszonych gości: „Dopamina” profilaktyczny projekt (warsztaty), IMPACT (Interdyscyplinarny Model Przeciwdziałania Agresji i Cyberprzemocy Technologicznej - warsztaty), „Kliknij z rozwagą – o cyberprzemocy i cyfrowej empatii” (warsztaty – psycholog Psychosfery), „Bullying. Przemoc to nie moc” (warsztaty – psycholog Psychosfery), „Fonoholizm” (Warsztaty - psycholog z Centrum Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży), „Odpowiedzialność - prawna nieletnich” (Prelekcja – funkcjonariusze Komendy Powiatowej Policji w Lubinie), „Bezpieczeństwo w cyberświecie” – prelekcja i dyskusja - Szkoła Podstawowa nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Lubinie
- **Cykl działań na rzecz przeciwdziałania przemocy:** Tydzień Przeciwdziałania Przemocy Rówieśniczej i Tydzień Budowania Relacji, Lekcje wychowawcze (pedagog i psycholog) poświęcone mowie nienawiści, „Powiedz, jeśli widzisz” - szkolne dyżury pedagoga i psychologa - Szkoła Podstawowa nr 7 – Szkoła Sportowa w Lubinie
- **Warsztaty: „Internet bez hejtu. W sieci przyjaźni”** - Zajęcia realizowane przez DCPDM w Lubinie, Program IMPACT -Szkoła Podstawowa nr 8 w Lubinie
- **Cykl działań – „Bezpieczni w sieci”** - Szkoła Podstawowa nr 10 im - Szkoła Podstawowa nr 10 im. gen. Władysława Sikorskiego w Lubinie
- **Klasa bez przemocy – cykl zajęć profilaktycznych** - Szkoła Podstawowa nr 12 im. Czesława Niemena w Lubinie

II. DOBRE PRAKTYKI SKIEROWANE DO RODZICÓW

„Poznanie zasad bezpiecznego korzystania z Internetu m.in. aplikacji oraz portali społecznościowych”, „Wspieranie odporności psychicznej dzieci - rozumianej jako umiejętność kontrolowania sposobu reagowania oraz radzenia sobie z trudnościami i wyzwaniem”, „Normy i zasady w rodzinie” (szkolenia dla rodziców) - Szkoła Podstawowa nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Lubinie

2.1.2. Wnioski z analizy dobrych praktyk

Nadesłane praktyki były przedmiotem analizy i podstawą do stworzenia rekomendacji, których szczegółowy opis znajduje się w broszurach udostępnionych na stronie Fundacji ([link](#)). Broszury zostały stworzone przez zespół ekspertów w składzie dr Dorota Domińska-Werbel, Marta Smolińska i Patrycja Frania. Powstało 6 broszur - każda skierowana do innej grupy docelowej, aby zapewnić jak najlepsze dopasowanie poruszanych treści do potrzeb ich odbiorców końcowych. Powstały osobne broszury skierowane do małych dzieci, dzieci i młodzieży w wieku 11-15 lat, młodzieży szkół średnich, rodziców oraz nauczycieli, a także wspomniana już broszura z podsumowaniem wybranych w ramach realizacji Modułu I dobrych praktyk wraz z wynikającymi z nich rekomendacjami, która jest skierowana do dyrektorów szkół i nauczycieli.

Na potrzeby tego opracowania można przytoczyć kilka kluczowych wniosków wynikających z analizy dobrych praktyk:

1. Dominacja działań ukierunkowanych na uczniów.

Zgłoszony katalog działań składał się głównie z inicjatyw skierowanych do uczniów. Świadczy to o dużym zaangażowaniu placówek w poprawę ich dobrostanu psychicznego, budowanie relacji, rozwijanie kompetencji emocjonalnych oraz przeciwdziałanie cyberprzemocy. Jednakże ta dominacja uwidacznia poważne luki w pełnym, systemowym podejściu do profilaktyki, które zgodnie z założeniami powinno obejmować całą społeczność szkolną.

2. Luka w zaangażowaniu rodziców.

Najważniejszą refleksją ekspertów był brak działań cyklicznych angażujących rodziców. Zgłoszono tylko jedną dobrą praktykę skierowaną bezpośrednio do rodziców. Eksperci podkreślili, że bez zaangażowania rodziny i współpracy z domem, skuteczne przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej i cyberprzemocy jest niemożliwe.

3. Brak udziału szkół średnich.

Na apel Fundacji nie odpowiedziały placówki ponadpodstawowe w Lubinie i Bolesławcu. Był to istotny wniosek dla Fundacji, wskazujący na obszar wymagający dalszej analizy i przyszłych działań.

4. Innowacyjność lokalnych rozwiązań.

Stwierdzono, że lubińskie i bolesławieckie szkoły realizują naprawdę interesujące programy. Szczególnie wyróżniono kreatywne podejście do cyberprzemocy oraz dbania o dobrostan uczniów.

5. Podstawa profilaktyki to relacja i komunikacja.

Wnioski z analizy praktyk i dyskusji eksperckiej wskazują, że najskuteczniejsze są te działania, które umożliwiają tworzenie relacji i komunikacji, co jest kluczowe, ponieważ młodzi ludzie najczęściej zwracają się z problemami najpierw do rówieśników, a dopiero potem do dorosłych. Niezwykle istotne jest, by systematycznie zwiększać ich kompetencje komunikacyjne i świadomość roli, jaką pełnią w komunikacji emocje.

2.1.3. Skuteczność zgłoszonych praktyk

Na podstawie wyników oceny można stwierdzić, że:

- Należy kłaść większy nacisk na ewaluację działań, aby móc precyzyjniej określić czy stosowane praktyki osiągnęły zakładaną skuteczność i w jakim stopniu realnie zmieniły codzienność uczniów i wzmocniły ich dobrostan psychiczny.
- Praktyki mają wartość inspiracyjną: komisja wybrała te praktyki, które mogą stać się inspiracją dla innych placówek w regionie i w całej Polsce.
- Zaangażowanie w dobrostan: należy zauważyć, że napłynęło wiele zgłoszeń, które dotyczyły warsztatów mających na celu lepsze rozumienie własnych emocji i doskonalenie kompetencji uczniów w zakresie empatycznej komunikacji, co według komisji eksperckiej powinno być normą – takie warsztaty powinny być cykliczne, a wszelkie inicjatywy związane z rozmowami na temat emocji i komunikacji interpersonalnej powinny być obecne w szkołach, jako stały element systematycznego dbania o dobrostan psychiczny uczniów, zwiększając tym samym ich poczucie bezpieczeństwa.

Zebrane i wyselekcjonowane na tym etapie praktyki stały się fundamentem merytorycznym dla kolejnego etapu projektu, jakim były debaty eksperckie.

2.2. Moduł II: Debaty eksperckie - diagnoza problemu i kierunki rozwiązań

Centralnym punktem projektu były dwie otwarte debaty eksperckie, które odbyły się 9 grudnia 2025 r. w Bolesławcu oraz w Lubinie. Ich celem była pogłębiona refleksja nad naturą współczesnej przemocy rówieśniczej oraz konfrontacja wiedzy teoretycznej z codzienną praktyką szkolną. Debaty stały się platformą wymiany myśli. I, co ważne, miały charakter otwarty - były transmitowane online na kanale YT Fundacji ([link](#)).

Ekspersi (psychoterapeuci, pedagodzy, psychotraumatolodzy) dyskutowali o najsukuteczniejszych szkolnych praktykach i budowaniu bezpiecznego klimatu w placówkach edukacyjnych. Poruszane były szerokie zagadnienia związane z identyfikacją, konsekwencjami i profilaktyką przemocy rówieśniczej oraz znaczeniem relacji, komunikacji i wsparcia dla młodzieży. Ekspersi podkreślali również rolę słuchania bez oceny, asertywności i angażowania dorosłych (rodziców i nauczycieli) we wspieranie młodych ludzi, unikając jednocześnie mediacji rówieśniczych w sprawach kryzysowych. Debaty miały na celu inspirację i wypracowanie narzędzi do dalszego wdrażania skutecznych działań prewencyjnych.

W panelach dyskusyjnych wzięli udział specjaliści o zróżnicowanych kompetencjach, co pozwoliło na wielowymiarowe ujęcie problemu:

- **Beata Zając:** Prezes Fundacji Wspierania Kultury Ruchu Ocelot, pedagog, trenerka, współzałożycielka Instytutu Psychoedukacji i Medycyny Stylu Życia.
- **Patrycja Frania:** Psychoterapeutka z Wrocławia z doświadczeniem w pracy z młodzieżą, rodzicami oraz w realizacji ogólnopolskich projektów.
- **Ewa Szczecińska-Bedryj:** Dyplomowany doradca rodziny, psychotraumatolog, sekretarz miasta z wieloletnim doświadczeniem w dziedzinie komunikacji, przeciwdziałania przemocy.
- **Artur Przyjałkowski:** Psychoterapeuta specjalizujący się w pracy z osobami po doświadczeniach traumatycznych.
- **Krzysztof Witkowski:** Certyfikowany specjalista psychoterapii uzależnień, pedagog, mediator sądowy i autor programów profilaktycznych.

Ekspersi zgodnie podkreślali, że definicja przemocy wykracza daleko poza agresję fizyczną. Artur Przyjałkowski zwrócił uwagę, że przemoc można rozpoznać po wewnętrznym poczuciu dyskomfortu i sygnale, że „przekraczana jest jakaś nasza granica”. Patrycja Frania dodała do tego spektrum przemoc relacyjną, czyli celowe wykluczanie i ignorowanie, które często stanowi punkt wyjścia dla dalszej eskalacji negatywnych zachowań. Obok przemocy psychicznej i fizycznej, jako równorzędne zagrożenie wskazano cyberprzemoc, która przenosi akty agresji do przestrzeni wirtualnej.

W toku debat jako jeden z kluczowych czynników ryzyka wyłoniła się samotność. Artur Przyjałkowski przywołał alarmujące dane z raportu SWPS, z których wynika, że ponad 70% uczniów szkół ponadpodstawowych w jakimś stopniu doświadcza samotności. To poczucie izolacji, jak podkreślali paneliści, tworzy podatny grunt dla przemocy – osamotniony uczeń staje się łatwiejszym celem, a jednocześnie brakuje mu zasobów i odwagi, by szukać wsparcia, co napędza spiralę wykluczenia. W tym kontekście Beata Zając i Patrycja Frania podkreśliły, że fundamentem skutecznej profilaktyki jest budowanie relacji, ponieważ „relacja to komunikacja”. Zachowania przemocowe często są sygnałem niezaspokojonych potrzeb, wołaniem o uwagę lub efektem problemów, z którymi młody człowiek nie potrafi sobie poradzić w inny sposób. Rolą dorosłych jest stworzenie bezpiecznej przestrzeni do rozmowy i słuchanie bez oceniania.

Patrycja Frania użyła metafory „sceny”, na której rozgrywa się akt przemocy. Na tej scenie, obok sprawcy i ofiary, znajduje się kluczowa grupa – świadkowie (ang. bystanders). To ich reakcja lub jej brak najczęściej decyduje o tym, czy przemoc zostanie zatrzymana. Bierna postawa świadków daje sprawcy poczucie przyzwolenia i bezkarności. Szczególnie niebezpieczną sceną jest cyberprzestrzeń. Jak trafnie ujęła to Ewa Szczecińska-Bedryj, jest to „scena, z której nic nie znika”. Cyfrowy ślad hejtu, upokarzających zdjęć czy wykluczających komentarzy potęguje traumę ofiary i wydłuża czas jej oddziaływania, uniemożliwiając ucieczkę od doznanej krzywdy.

Ekspertki biorący udział w debacie określili następujące najważniejsze kierunki skutecznych działań profilaktycznych:

- **Profilaktyka systemowa:** konieczność jednoczesnego zaangażowania trzech filarów społeczności szkolnej: uczniów, nauczycieli i rodziców. Jak zauważyła Beata Zając w trakcie debaty w Lubinie, znikoma liczba praktyk skierowanych do rodziców jest poważnym wyzwaniem, które należy podjąć w przyszłości.
- **Uaktywnianie świadków:** wzmacnianie postaw prospołecznych i odwagi cywilnej, by reagowanie na krzywdę stało się normą.
- **Budowanie zaciekania drugim człowiekiem:** Artur Przyjałkowski wskazał, że autentyczne zainteresowanie drugą osobą, jej historią i perspektywą, jest najlepszym antidotum na ocenianie, stygmatyzację i wykluczenie.
- **Odwaga proszenia o pomoc:** Paneliści wielokrotnie podkreślali, że zgłoszenie problemu nie jest aktem słabości, lecz odwagi. W podsumowaniu debaty Beata Zając ujęła to w słowach: „odwagą jest proszenie o moc innych, czyli o pomoc”.
- **Wsparcie dla nauczycieli:** Postulat tworzenia przestrzeni do superwizji i omawiania trudnych przypadków, aby nauczyciele nie pozostawali sami z problemami, z którymi mierzą się w swojej pracy.

3. Wnioski i rekomendacje płynące z realizacji projektu

Analiza dobrych praktyk oraz synteza debat eksperckich pozwoliły na wyciągnięcie wniosków i sformułowanie praktycznych zaleceń, których wdrożenie może w realny sposób przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa i dobrostanu psychicznego uczniów.

3.1. Wnioski z realizacji projektu z podziałem na 4 główne grupy

I. Natura przemocy rówieśniczej i samotność:

- Przemoc jest często trudna do zdefiniowania książkowo, ale zawsze wiąże się z wewnętrznym poczuciem naruszenia granic, dyskomfortem i uczuciem, że „coś nie gra” w kontakcie z innym człowiekiem.
- Przemoc ma wiele wymiarów, w tym fizyczny, psychiczny, ekonomiczny, werbalny i relacyjny (wykluczanie, ignorowanie, obojętność), przy czym przemoc relacyjna jest często początkiem.
- Podłożem problemów przemocowych i bullyingu jest ogromne poczucie samotności wśród młodzieży. Badania, na które powoływali się podczas debaty eksperci, wykazały, że tylko 27% uczniów szkół ponadpodstawowych nie doświadcza samotności.
- Trzy najczęstsze elementy przemocowe to: rozpuszczanie plotek, wykluczanie z grup i żartowanie w sposób, który pozostawia ofiarę w niepewności.

II. Rola relacji i reakcji świadków:

- Kluczową rolę w minimalizowaniu przemocy odgrywają relacje i komunikacja. Budowanie relacji jest jednym z najważniejszych działań profilaktycznych, które oswajają strach przed "obcym".
- Wystarczy zaciekawienie się drugim człowiekiem – nawet drobne zdanie czy zauważenie detalu (fenomenologia) może być czynnikiem zmieniającym życie osoby doświadczającej wykluczenia.
- Świadkowie nie mogą być bierni; nawet jeśli nie mają odwagi skonfrontować się ze sprawcą, mogą podejść do ofiary, podać jej pomocną dłoń lub zaproponować wspólną aktywność. Taka reakcja radykalnie zwiększa szanse na ustanie przemocy.
- Dla młodzieży odwagą jest prośenie o pomoc i zgłaszanie problemu dorosłym, dlatego dorośli muszą stworzyć bezpieczną przestrzeń do komunikacji.

III. Profilaktyka systemowa i rola dorosłych:

- Skuteczna profilaktyka musi mieć charakter systemowy, angażując uczniów, nauczycieli oraz rodziców.
- Rodzice są fundamentem wsparcia, a w momentach problemów młodzi ludzie najczęściej zwracają się o pomoc do rodziców, a następnie do babci lub dziadka, co podkreśla znaczenie relacji rodzinnych.

- Dorośli muszą uczyć się słuchać młodych ludzi bez oceny. Nadopiekuńczość rodzicielska jest porównywalna z przemocą fizyczną, ponieważ prowadzi do bezradności dziecka w sytuacjach rówieśniczych.
- Eksperci odradzają obciążanie dzieci rolą mediatorów rówieśniczych, ponieważ odpowiedzialność za wsparcie w sytuacjach kryzysowych musi spoczywać na dorosłych.
- Ważne jest, aby dorośli nie bali się przyznać do swoich błędów i niewiedzy ("Nie wiem"), co ułatwia młodym ludziom aktywnie szukanie wsparcia, wiedząc, że nie jest to powód do wstydu.

IV. Luka w zaangażowaniu rodziców:

Beata Zając, prezes Fundacji, zwróciła podczas debaty uwagę na duży problem: brakuje działań cyklicznych angażujących rodziców - większość dobrych praktyk dotyczyła uczniów i nauczycieli. W obu miastach zgłoszono tylko jedną dobrą praktykę skierowaną do rodziców. Fundacja zamierza zbadać, z czego wynika ta niska partycypacja.

Warto tutaj wspomnieć, że po debacie na adres mailowy prezes Fundacji pani Beaty Zając trafiła korespondencja od jednej z mam, która jest członkiem Rady Rodziców przy Szkole Podstawowej nr 8 im. Jana Wyżykowskiego w Lubinie. W swoim mailu w bardzo przychylnych słowach ocenia ona ideę przyświecającą realizatorom projektu, wskazując jak wielu rodziców w Lubinie i Bolesławcu takich wydarzeń potrzebuje i widzi w nich dużą wartość. W tym miejscu warto zacytować ten jakże ważny głos rodziców (zachowano pisownię oryginalną):

„Jest nas bardzo duża grupa - tych Rodziców faktycznie zaangażowanych, troskliwych, gotowych do działania.

Nie ukrywam, że temat przemocy rówieśniczej spędza mi sen z powiek. W szkołach dzieje się tak wiele ...

Czuję ogromną wdzięczność za takie osoby jak Pani, które pochylają się nad tym niezwykle trudnym i ważnym zagadnieniem.

To iskra, a nawet płomień, w odmętach nierzadko odczuwanej bezsilności.”

3.2. Rekomendacje dla szkół i placówek oświatowych:

- Rekomenduje się stałe wzmacnianie działań integracyjnych i budujących relacje jako stałego elementu życia szkoły, a nie jednorazowych akcji na początku roku szkolnego.
- Należy wdrażać programy uczące młodzież aktywnego i konstruktywnego reagowania na przemoc, ze szczególnym uwzględnieniem treningu umiejętności prospołecznych dla świadków.

- Rekomenduje się tworzenie systemowych form wsparcia dla kadry pedagogicznej, takich jak regularne spotkania superwizyjne, które pozwolą nauczycielom omawiać trudne przypadki i zapobiegać wypaleniu zawodowemu.
- Kluczowe jest promowanie i rozwijanie wewnętrznych, anonimowych kanałów zgłaszania problemów, wzorowanych na takich inicjatywach jak "Niebieska Skrzyneczka" czy aplikacja "Czat Zaufania #PSST", aby obniżyć próg lęku przed proszeniem o pomoc.

3.3. Rekomendacje dla rodziców:

- Zaleca się aktywne uczestnictwo w życiu szkoły wykraczające poza rolę biernego obserwatora czy odbiorcy ocen, a ukierunkowane na współtworzenie bezpiecznego środowiska.
- Należy budować otwartą komunikację z dzieckiem, opartą na zaufaniu i ciekawości, która pozwala na rozmowę o trudnościach bez ryzyka bycia ocenionym.
- Rekomenduje się świadome modelowanie postaw prospołecznych i empatycznych w codziennym życiu, ponieważ dzieci uczą się przez obserwację zachowań dorosłych.

3.4. Rekomendacje dla samorządów i instytucji partnerskich:

- Priorytetem powinno być wspieranie finansowe i organizacyjne systemowych, długofalowych programów profilaktycznych zamiast faworyzowania jednorazowych, interwencyjnych akcji.
- Rekomenduje się promowanie i upowszechnianie sprawdzonych "dobrych praktyk" na poziomie regionalnym, tworząc bazę wiedzy dla wszystkich placówek oświatowych.
- Należy inicjować i koordynować lokalne sieci wsparcia, które integrują działania szkół, poradni psychologiczno-pedagogicznych, organizacji pozarządowych i innych instytucji pomocowych.

Wdrożenie powyższych rekomendacji w sposób skoordynowany i systemowy może znacząco przyczynić się do budowania kultury szacunku i bezpieczeństwa w środowisku, w którym dorastają dzieci i młodzież.



4. Realizacja celów projektu i trwałość rezultatów

Projekt „Przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej – realizacja projektów edukacyjnych w Lubinie i Bolesławcu” zrealizował wszystkie założone cele merytoryczne. W jego ramach stworzono trwałe i wartościowe zasoby edukacyjne, a także wzmocniono świadomość społeczną na temat zjawiska przemocy rówieśniczej i skutecznych metod jej zapobiegania.

4.1. Rezultaty materialne

Zgodnie z ofertą i umową z Ministerstwem Edukacji Narodowej, osiągnięto wszystkie założone rezultaty:

- **Opracowanie broszury edukacyjnej (PDF, WCAG 2.1)**

W celu zapewnienia lepszego dopasowania treści do odbiorców, zespół ekspertów podjął decyzję o stworzeniu 6 osobnych broszur skierowanych do:

1. Małych dzieci
2. Dzieci i młodzieży w wieku 11-15 lat
3. Młodzieży ze szkół średnich
4. Rodziców
5. Nauczycieli

6. Dyrektorów szkół i nauczycieli (z podsumowaniem wybranych w ramach realizacji Modułu I dobrych praktyk oraz wynikającymi z ich analizy rekomendacjami dla placówek oświatowych).

Broszury są dostępne do pobrania na stronie Fundacji ([link](#)) i mają formę ogólnodostępnego pliku PDF zgodnego z wymogami WCAG 2.1.

Linki do pobrania broszur zostały wysłane do urzędów miast zaangażowanych z projekt, a następnie przesłane przez nie do podległych im szkół, przedszkoli oraz instytucji miejskich (m.in. straż miejska, ośrodek kultury). Miasta przesłały linki z prośbą o pobranie broszur także do starostw powiatowych.

Informacja ta trafiła także do wszystkich rodziców uczniów poprzez e-dzienniki.

- **Produkcja 2 filmów edukacyjnych**

W ramach projektu zrealizowano dwa filmy dotyczące tematyki przeciwdziałania przemocy rówieśniczej, które zostały udostępnione online i opublikowane w Internecie na licencji otwartej na kanale YT Fundacji ([link](#)) oraz na profilu Fundacji w mediach społecznościowych ([link](#)) a także na jej stronie internetowej ([link](#)).

- **Organizacja 2 debat eksperckich w Bolesławcu i Lubinie**

Zorganizowano dwie debaty - 9 grudnia 2025 r. w Bolesławcu i Lubinie. Zapis obu debat można znaleźć na kanale YouTube Fundacji ([link](#) do debaty w Bolesławcu, [link](#) do debaty w Lubinie). Linki do nagrań zostały także zamieszczone na stronie internetowej Fundacji ([link](#)) oraz na stronach internetowych i w BIP Bolesławca i Lubina. Dodatkowo urzędy miast zaangażowane w realizację projektu, przesłały linki do debat podległym sobie jednostkom oświatowym.

- **Opracowanie raportu końcowego**

Zrealizowano (niniejszy dokument). Dokument spełnia wymagania WCAG 2.1., zostanie on zamieszczony na stronie internetowej Fundacji oraz przesłany do urzędów miast Bolesławca i Lubina i dalej będzie dystrybuowany do odbiorców instytucjonalnych (jednostek oświatowych).

4.2. Rezultaty społeczne i trwałość projektu

Projekt wygenerował również istotne zmiany o charakterze społecznym, przyczyniając się do długofalowej poprawy systemu profilaktyki:

- Dostarczenie szkołom katalogu sprawdzonych praktyk oraz wniosków z debat inicjuje proces poprawy klimatu szkolnego i relacji rówieśniczych, dostarczając inspiracji do wdrażania nowych działań.
- Aktywny udział nauczycieli i pedagogów w projekcie oraz dostęp do wypracowanych narzędzi podnosi ich kompetencje, umożliwiając refleksję nad własną praktyką w świetle rekomendacji ekspertów.
- Udostępnienie materiałów edukacyjnych (broszury, filmy) wzmacnia rolę rodziców, podnosząc ich świadomość na temat kluczowej roli w procesie wychowawczym.

Otwarty charakter debat, ich transmisje online oraz szeroka dystrybucja materiałów projektowych zapewniły wzrost świadomości społecznej na temat problemu przemocy i skutecznych strategii reagowania. A trwałość rezultatów projektu jest zagwarantowana przez publiczne udostępnienie wszystkich wypracowanych materiałów (broszur, nagrań debat, filmów i raportu) na otwartej licencji. Zebrany katalog dobrych praktyk może być wdrażany przez szkoły w kolejnych latach, a niniejszy raport stanowi solidną podstawę analityczną do planowania dalszych, systemowych działań na rzecz przeciwdziałania przemocy.

4.3 Upowszechnianie wiedzy o projekcie w Internecie

Istotnym elementem realizacji projektu było systematyczne upowszechnianie jego rezultatów w Internecie. Działania komunikacyjne miały na celu nie tylko informowanie o przebiegu i efektach projektu, ale także promowanie skutecznych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy rówieśniczej oraz inspirowanie innych szkół i instytucji do ich wdrażania.

Informacje o projekcie oraz towarzyszących mu wydarzeniach były publikowane na stronach internetowych i profilach w mediach społecznościowych Fundacji, jednostek samorządu terytorialnego, placówek oświatowych oraz w mediach lokalnych, co przełożyło się na szeroki zasięg i realne dotarcie do społeczności lokalnej.

O projekcie, jego założeniach, celach i źródłach finansowania oraz kolejnych etapach jego realizacji Fundacja informowała na bieżąco na swojej stronie internetowej ([link](#)) oraz na swoich profilach w mediach społecznościowych ([link](#)).

O realizacji projektu informowały też media lokalne i jednostki samorządu terytorialnego na swoich stronach. Artykuły na ten temat ukazały się m.in. na portalu lubin.pl ([link](#)), miedziowe.pl ([link](#)) oraz lubininfo.pl ([link](#))

Najlepsze praktyki, które zostały wyłonione w ramach Modułu I zaprezentowano nie tylko na stronie Fundacji ([link](#)), ale także na stronach internetowych urzędów miast Bolesławca i Lubina ([link 1](#), [link 2](#), [link 3](#)) oraz ich profilach w mediach społecznościowych ([link 1](#), [link 2](#)).

O udziale w projekcie informowały na swoich stronach internetowych oraz profilach w mediach społecznościowych też same jednostki oświatowe np.: Szkoła Podstawowa 10 w Lubinie ([link](#)) oraz Prywatna szkoła podstawowa "Zielona Szkoła" w Lubinie ([link](#)).

Zaproszenie do wzięcia udziału w debatach zostało opublikowane na stronie Fundacji ([link](#)) oraz jej profilu w mediach społecznościowych ([link](#)), a także zostało przesłane do urzędów miast i placówek oświatowych w Bolesławcu i Lubinie. Zaproszenie opublikowały także na swoich stronach miasta, biorące udział w projekcie ([link 1](#), [link 2](#)).

Informacja o debacie odbiła się szerokim echem w mediach lokalnych (materiały na ten temat ukazały się w Telewizji Bolesławiec - [link](#) oraz TV Regionalnej - [link 1](#), [link 2](#)), a także w mediach społecznościowych i na stronach miast ([link 1](#), [link 2](#))

Zapis obu debat można znaleźć na kanale YouTube Fundacji ([link](#) do debaty w Bolesławcu, [link](#) do debaty w Lubinie).

4.4. Podsumowanie

Reasumując, projekt „Przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej – realizacja projektów edukacyjnych w Lubinie i Bolesławcu” stanowi modelowy przykład skutecznej interwencji, która w krótkim czasie wygenerowała trwałe zasoby i wzmocniła lokalny system profilaktyki. Jego sukces i to jak głośnym echem odbił się w lokalnych mediach potwierdza, że połączenie walidacji oddolnych inicjatyw z syntezą wiedzy eksperckiej jest kluczowe dla budowania realnej odporności społeczności szkolnych na zjawisko przemocy.

Projekt potwierdził, że skuteczna profilaktyka przemocy rówieśniczej nie polega na pojedynczych interwencjach, lecz na systemowym łączeniu działań uczniowskich i wsparcia kadry pedagogicznej oraz musi być uzupełniona o realne włączenie rodziców w budowanie bezpieczeństwa psychicznego dzieci i młodzieży.

Raport i rekomendacje będą stanowiły podstawę do dalszych działań profilaktycznych podejmowanych przez samorządy i szkoły. Projekt został wpisany w długofalową strategię działań Fundacji Wspierania Kultury Ruchu Ocelot i będzie rozwijany poprzez kolejne inicjatywy edukacyjne.

© Fundacja Wspierania Kultury Ruchu OCELOT

Materiał udostępniony na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa (CC BY-SA 4.0).

Treść licencji: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>